

A magyar élelmiszerfogyasztók szegmentációja*

*A Gödöllői Agrártudományi Egyetem Marketing Tan-
székén évek óta folynak kutatások az élelmiszerfogyasztói magatartás megismerésére. Ezek adatbázisát két OTKA kutatás szolgáltatta, amely ezer-ezer fős országos reprezentatív mintán történő kérdőíves felmérést jelentett. Jelen dolgozatnak az a célja, hogy ismertesse általában a szegmentációval, illetve közelebbről az élelmiszerfogyasztók szegmentálásával kapcsolatos tapasztalatainkat, illetve kérdésfelvetéseinket.*

A szegmentációs eljárás kiválasztása

A szegmentáció célja a fogyasztók lehetőség szerint homogén csoportjainak létrehozása. Két alapkérdés merül fel ezzel kapcsolatban:

- Milyen adatbázisból induljunk ki?
- Milyen szegmentációs módszert használjunk?

A két kérdés természetesen szorosan összefügg, a lehetséges válaszok kölcsönösen befolyásolják egymást. Miként erre Pártos (1) rámutat, a szegmentálás alapkérdése, hogy ha a fogyasztói keresletből, igényekből, szokásokból indulunk ki, akkor a feladat számunkra ezen keresletek hordozó csoportjainak demográfiai, geográfiai, szociológiai azonosítása. Ha viszont a fogyasztói csoportok meghatározása az első lépés, akkor a probléma ezen csoportok fogyasztási jellemzőinek meghatározása lesz. Az első megközelítés többnyire kérdőíves kutatásból indul ki (az általunk vizsgált eset is ilyen) és ehhez rendeli hozzá a geo-demográfiai adatokat. A második módszer a teljes népességre vonatkozó adatokból indul ki (népszámlálási adatok, egyéb adatbázisok) és ehhez rendeli hozzá utólag a fogyasztási jellemzőket. Ilyen rendszerek például az ACORN, a PRIZM, a ClusterPlus. Ezek mind a népszámlálási adatokból indulva osztják szegmensek-

re a piacot, abból az alapfeltevésekből, hogy a lakóhely és az ehhez tartozó geográfiai-demográfiai mikrokörnyezet bizonyos valószínűséggel meghatározza a háztartások fogyasztási jellemzőit is.

A szegmentáció klasszikus leíró jellegű irányai: a geográfiai (régiók, megyék, településkategóriák stb.) és a demográfiai (kor, nem, foglalkozás stb.) tehát alapvetőek ugyan, de a mai marketingkutatásban többnyire túllépünk ezen. További lehetőség a fogyasztói magatartásra, szokásra alapozott szegmentáció (használati gyakoriság, márkahűség stb.), valamint az életstílusból, belső értékrendből kiinduló piacfelosztás. Az utóbbiak jóval összetettebbek, bonyolultabb statisztikai eljárásokat feltételeznek.

A szegmentációs technika kiválasztásában (jóllehet ritkán beszélünk róla) fontos szempont lehet a rendelkezésre álló eszközrendszer és az összehasonlíthatósági követelmény. Az első szempont hardver és szoftver értelemben veendő, tehát például népszámlálási adathalmazt lehetetlen személyi számítógépes környezetben értékelni, illetve a választható algoritmusokat meghatározza a statisztikai program. A kettő egymásra is hat, az általunk elemzett ezres minta személyi számítógépen már „kinőtte” a hierarchikus klaszterezés lehetőségét. A második szemponton azt értjük, hogy eredményeinket térben és időben többnyire szeretnénk összehasonlítani korábbi saját kutatásainkkal vagy külföldi eredményekkel.

Az egyes szegmentálási elveket kritikailag ismerte-ti Gutjahr (2). A GfK. Hungária által elvégzett kelet-európai életstílus szerinti szegmentáció eredményeiről Kozák (3) tájékoztat, meglehetősen tömören és módszertani kérdésekre nem kitérve.

A kutatás eredménye szerint nálunk az alábbi életstílus-szegmensek alakultak ki:

- *Hagyományőrök* (32%). Tagjai főleg idősebb emberek, akik kételkednek a változások előnyeiben.
- *Beilleszkedők* (30%). Az egyéni teljesítményt központba állító, erkölcsös, dinamikus emberek.
- *Újjonnan feltörték* (26%). Önző, ambíciózus fiatal és középkorú emberek.
- *Gyökérkeresők* (7%). Idősebb, főleg mezőgazdasági területen élő személyek.

- Győztesek (5%). Városokban élő fiatalok és középkorúak, illúziók nélkül, az élet élvezetére törekedve.

Láthatjuk, hogy a szegmensekhez eltérő jellegű jellemzők adhatók meg (hol a kor, hol a lakhely, vagy a foglalkozás ill. a környezet a fontos).

Értékrend-szegmensek

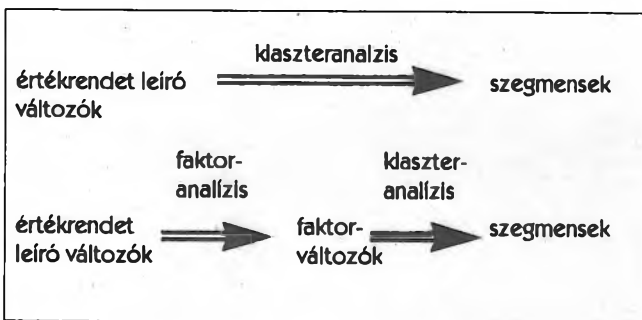
A belső fogyasztói értékrendből kiinduló szegmentálás alapelve az, hogy az értékrend meghatározza az általános magatartást, ezen belül alapvetően hat az élelmiszerfogyasztói magatartásra is. Ilyen irányú (német és amerikai) kutatásokat ismertet Grunert-Scherhorn (4). Kutatásunk során a következő problémákkal kellett szembenéznünk:

A minta mérete. Itt nem a hagyományos mintaméret-meghatározási feladatra gondolunk, hanem arra, hogy a szegmentáció során többváltozós statisztikai eljárásokat használjunk, és ezek rendkívül érzékenyek a hiányzó adatra.

A kérdésfeltevés módja. A térbeli összehasonlítás miatt ragaszkodtunk az irodalomból ismert értékrendi változókhöz, jóllehet a rendelkezésre álló német és angol eredeti fordítása nem mindig volt teljesen egyértelmű.

Skálázás. A magyar környezet miatt a kérdőíven az 1-5 skálát használtuk, az eredetitől eltérően.

Csoportosítási technika. Itt alapvetően a következő két elvet követhetjük:

Az irodalom szerint a két eljárás közötti választást a változók szerinti korrelációs együtthatók határozzák meg (illetve vannak bizonyos tesztek, pl. Bartlett teszt).

Kutatásainkban 1996-ban az alábbi kilenc értékrend-tényezőt használtuk:

- élvezetes, örömteli élet
- jó emberi, baráti kapcsolatok
- biztonság
- valahová tartozás érzése
- önbecsülés
- teljesítmény
- megbecsülés mások által
- önmegvalósítás
- izgalom, feldobottság

A változók közötti korrelációs mátrix minimális és maximális elemeit az 1. tábla szemlélteti.

Korrelációs mátrix	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. élvezetes, örömteli élet								0.36	
2. jó emberi, baráti kapcsolatok									
3. biztonság				0.46					0.03
4. valahová tartozás érzése									0.1
5. önbecsülés									
6. teljesítmény								.59	
7. megbecsülés mások által									
8. önmegvalósítás									
9. izgalom, feldobottság									1. tábla

Látható tehát, hogy a német és amerikai eredményekkel ellentétben (ahol minden együttható 0.3-0.4 feletti), nálunk igen alacsony együtthatók is előfordulnak. Ezért mindkét technikával értékeltük az adatrendszert. Eredményeinket a 2. és 3. tábla tartalmazza.

Két faktor varimax rotáció után 2. tábla

Faktor	Sajátérték	Variancia %	Össz. var. %
F1	3.3	36.7	36.7
F2	1.36	15.2	52.0

	F1	F2
önmegvalósítás	0.789	
teljesítmény	0.747	
izgalom	0.697	
élvezetes, örömteli élet	0.605	
valahová tartozás érzése		0.797
biztonság		0.79
jó emberi, baráti kapcsolatok		0.587
megbecsülés mások által		0.524
önbecsülés		0.472

A klaszterezést a vázolt két módon elvégeztük (K-közép módszer, SPSS 6.0), mindkét esetben négy klasztert különítettünk el. A két szegmentáció eredményét szemlélteti a 4. tábla (százalékos megoszlások: sor=faktor és klaszteranalízis (I, II, III, IV) oszlop=csak klaszteranalízis (1,2,3,4)).

A két szegmentálás eredménye

4. tábla

	1	2	3	4
I.	19 32	2 0	15 12	65 75
II.	23 47	8 3	62 61	7 10
III.	1 5	93 95	3 9	4 16
IV.	26 16	19 2	55 18	— —

Megállapíthatjuk, hogy a két technika a III-2 klasztert kivéve gyakorlatilag eltérő osztályozást ered-

ményezett, azt állíthatjuk tehát, hogy a többváltozós technikák nem mutatnak stabilitást. Ezzel ellentétes tapasztalatot bizonyít az 1993-as és 1996-os felmérés eredményeinek összevetése 14 értékrend változóra. A két adatrendszerre végrehajtott faktoranalízis gyakorlatilag azonos faktorstruktúrát eredményezett, az egyes faktorok súlya, szerepe egyformának mondható.

Összehasonlítás

5. tábla

	1993	53,4%	1996	50,6%
F1	egészség önállóság kapcsolatok anyaglak karrier élvezetes élet szabadidő utazás	29,7%	önállóság kapcsolatok anyaglak karrier élvezetes élet szabadidő utazás	27,6%
F2	boldog családi élet nyugalom örömszerzés takarékoság	16,1%	boldog családi élet nyugalom egészség anyaglak	14,4%
F3	vallás, hit	7,7%	vallás, hit örömszerzés takarékoság	8,6%

Összefoglalás

A többváltozós statisztikai módszerek csak kellő körültekintéssel alkalmazhatók ugyan, de az eredmények értelmezése és ellenőrzése után stabil következtetések vonhatók le.

Irodalomjegyzék:

1. Pártos Ferenc: *Geo-demográfiai piacssegmentáló rendszerek: A ClusterPLUS/HP modell kifejlesztése*. Kandidátusi értekezés. 1995.
2. G. Gutjahr: *A piaclélektan kézikönyve. Fogyasztó és termék*. AULA, Budapest, 1992.
3. Kozák Ákos: *Aki keresi a vevőt, az megtalálja*. Élelmiszer. V. Évf. 1997. Ápr. 22-24. oldal
4. S.C. Grunert-G. Scherhorn: *Consumer Values in West Germany Underlying Dimensions and Cross Cultural Comparison with North America*. J. Business Research. 1990: 20, 97-107. oldal

Szerzőnk egyetemi adjunktus, GATE, Agrármarketing Tanszék